

Crítica de llibres

Entendre d'on venim per saber cap a on anem

HALLIN, D. C.; MANCINI, P. *Sistemas mediáticos comparados. Tres modelos de relación entre los medios de comunicación y la política*. Barcelona: Editorial Hacer, 2008.

ISBN: 978-84-96913-12-7

Títol original: *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*

Traducció: Sheila Waldeck

Per Roberto Suárez Candel, investigador i professor associat del Departament de Periodisme i de Comunicació Audiovisual de la Universitat Pompeu Fabra.

Quan l'editorial Hacer va decidir afrontar la traducció d'aquest llibre, sens dubte va prendre una bona decisió. *Comparing Media Systems. Three models of media and politics*, publicat el 2004, ha estat una de les obres acadèmiques de l'àmbit dels estudis en comunicació més reconegudes darrerament. Així ho corroboren els diversos premis i el reconeixement acadèmic que el llibre ha obtingut. Els professors Daniel Hallin i Paolo Mancini, autors del text, són continuament reclamats per universitats, centres de recerca i conferències internacionals per presentar o bé discutir el contingut de l'obra. També cal destacar l'organització de diversos seminaris internacionals per discutir les propostes de models comunicatius i la seva aplicació en països o regions no incloses en el llibre. Així doncs, poder disposar de la versió en espanyol d'aquesta obra –i esperem que potser aviat en català– era quelcom convenient per acabar d'introduir aquest llibre al nostre context de la recerca en comunicació.

Sistemas mediáticos comparados pren com a punt de partida una altra obra cabdal dels estudis de comunicació: *Four Theories of the Press* (1956). Aleshores, Siebert, Peterson i Schramm pretenien identificar els diferents mo-

dels mediàtics existents al món per tal de comprendre les diferències entre els mitjans de comunicació de cada país i les causes que hi havia darrere d'aquesta diversitat. *Four Theories of the Press* ha estat un text de referència durant prop de quatre dècades, però els canvis experimentats tant pels sistemes comunicatius com pels sistemes polítics n'aconsellaven una revisió de les propostes. Així doncs, Hallin i Mancini van afrontar aquesta tasca el 1998 i van iniciar una recerca que partia de la mateixa premissa en la qual Siebert [et al.] van fonamentar el seu estudi: no es pot comprendre el sistema mediàtic sense considerar la naturalesa de l'estat, del sistema polític i de partits, i del desenvolupament de la societat civil i la seva estructura. La novetat, però, és que a *Sistemas mediáticos comparados* es considera que els mitjans de comunicació no són una variable dependent del sistema polític. Com a resultat de l'evolució, han adquirit la capacitat d'influir tant sobre el sistema polític, i s'han reposicionat en el sistema social i han ocupat un lloc cada cop més central i bàsic per al seu funcionament. Conseqüentment, a l'hora d'afrontar la definició de models comunicatius, Hallin i Mancini prefereixen fer-ho mitjançant l'estudi dels vincles i de les interdependències que s'estableixen entre els sistemes mediàtic i polític. Els models suggerits són, doncs, sistematitzacions de les relacions entre els agents comunicatius i els agents polítics que permeten entendre la configuració actual dels mitjans.

La recerca portada a terme per Hallin i Mancini, tal com es pot constatar en diversos capítols del llibre, ha tingut molt en compte el desenvolupament històric dels contextos social i polític de les àrees geopolítiques analitzades. Per raons metodològiques, l'anàlisi ha estat limitada als països de l'Europa occidental i a Nord-amèrica. Malgrat això, reconeixen que caldria analitzar altres contextos comunicatius per comprovar si els models suggerits s'hi poden aplicar o cal adaptar-los o, segurament, en cal definir de nous. A

més, els autors emfatitzen que la seva proposta no vol ser una definició normativa de “calaixos” on es pugui anar col·locant cada país en funció dels valors que prenen un seguit de variables. Els models s'han d'entendre com a sistemes de relacions als quals cada cas particular s'acostarà d'una manera més o menys acurada, però l'objectiu final és proporcionar els elements d'anàlisi necessaris per entendre el perquè de la configuració dels mitjans en un estat o en una regió geopolítica. La proposta que recull aquest llibre sorgeix d'un estudi empíric, que assumeix el caràcter dinàmic dels models obtinguts. De fet, una de les principals conclusions és que hi ha una tendència evident envers la convergència dels models proposats.

El llibre consta de nou capítols que s'estructuren en tres parts. En la primera part, es defineix el marc teòric que fonamenta els models definits (capítols 2, 3 i 4). Així, en el capítol 2 es presenten i s'analitzen amb detall les dimensions a partir de les quals es procedeix a comparar els sistemes comunicatius. En primer lloc, es parla del desenvolupament dels mercats comunicatius, atenent a qüestions com ara la configuració del sector de la premsa: la circulació, l'índex de lectura, la tipologia de diaris, etc. A continuació, s'aprofundeix en el concepte de paral·lisme polític i se n'analitzen la presència i els efectes tant en la premsa com en la radiodifusió. A més, es valora el desenvolupament de la professionalitat periodística, basada en els conceptes d'autonomia, institucionalització normativa de la professió, orientació envers el servei públic i la instrumentalització dels periodistes. Finalment, es tracta la intervenció de l'estat sobre els mitjans, i se n'observa la naturalesa i la intensitat. El capítol 3 se centra en l'anàlisi de les variables que defineixen el sistema polític. S'hi tracten, doncs, qüestions com ara les relacions entre la política i l'economia, el rol de l'estat a la societat, el tipus de democràcia i de sistema de partits, les modalitats d'organització cívica i el desenvolupament d'autoritats legals racionals o la predominància del clientelisme. En funció dels diferents valors que poden adquirir les variables presentades en aquests dos capítols i les diverses combinacions possibles, al quart capítol Hallin i Mancini introdueixen els tres models que configuren la seva proposta: el mediterrani o pluralista polaritzat, el nord-europeu o democràtic corporatiu i el nord-atlàntic o liberal.

A la segona part del llibre –capítols 5, 6 i 7–, s'analitzen en

profunditat cadascun d'aquests models. Pel que fa al mediterrani o pluralista polaritzat, es destaca que és característic de països o d'àrees amb una politització elevada. L'estat i els partits polítics juguen un paper rellevant en moltes àrees de la vida social. Per la seva part, la ciutadania mostra una lleialtat política arrelada i diversificada. En conseqüència, es fa difícil definir amb claredat quin és l'interès general i les vies per aconseguir-ho. En aquest context, el consum de mitjans i d'informació és desigual tant en volum com en tipus de productes entre els que són políticament actius i els que no ho són. L'estructura dels mitjans es caracteritza per presentar un pluralisme extern que va acompanyat d'un fort paral·lisme polític. Pel que fa a la professionalitat del sector, malgrat la formació reglada, el clientelisme és habitual i les autoritats legals racionals no acostumen a tenir una capacitat d'actuació que les faci rellevants o efectives.

En el model nord-europeu o democràtic corporatiu, l'organització de la societat civil és sòlida i complexa. El resultat és la definició del bé públic i un fort compromís amb la seva consecució. Es valora molt la lliure circulació d'informació i l'estat juga un paper clau en la tasca de garantir i de promoure les circumstàncies necessàries perquè això sigui possible. Hi ha una cultura de consum d'informació sobre temes d'interès públic més arrelada que en el model mediterrani. A més, els mitjans de comunicació són considerats una important via d'expressió dels diferents grups socials i de les diferents ideologies. Els col·legis professionals i els codis o normes de conducta hi juguen un paper molt important. L'estat exerceix una intervenció elevada sobre el sistema comunicatiu, però, alhora, vetlla per la independència dels mitjans.

Pel que fa al model nord-atlàntic o liberal, es pot dir que és característic de països on la societat presenta una organització més individualista. En conseqüència, la intervenció de l'estat és menys valorada i es considera negativa per a la lliure circulació d'informació. Els mitjans exerceixen funcions més pròximes a l'entreteniment, i s'adrecen als ciutadans com a consumidors. D'altra banda, exerceixen el rol de controladors de les activitats de l'esfera política. La cultura de la professionalitat és força desenvolupada, encara que, a diferència del model nord-europeu, no acostuma a estar tan institucionalitzada.

En la tercera part del llibre –capítol 8 i conclusions– Hallin i Mancini reflexionen sobre la convergència predita dels mo-

dels proposats i el seu futur. La qüestió és tractada amb una certa precaució i els autors debaten sobre els seus límits. S'identifiquen les causes endògenes i exògenes del procés d'homogeneïtzació cap al model liberal. En el primer cas, s'analitza la influència i els efectes tant de l'anomenada americanització dels productes i de les estructures comunicatives com del sorgiment d'una cultura mediàtica internacional i de les repercussions del desenvolupament tecnològic. Pel que fa a les causes endògenes, els autors aprofundeixen en els conceptes de modernització, de secularització i de comercialització dels mitjans i de la societat.

Aquest és un llibre de lectura recomanada, i potser obligatòria, per a tots aquells investigadors i docents dels àmbits de l'estructura dels mitjans i de les polítiques de comunicació. D'una banda, aporta un referent teòric sòlid i fonamental per a la recerca, especialment en el cas de l'anàlisi comparativa dels mitjans; d'una altra banda, la seva incorporació als plans docents és necessària per tal de dotar els estudiants d'un coneixement que els permetrà tant entendre la realitat del sistema comunicatiu com afrontar l'estudi de la comunicació en altres països. Encara que és acadèmic, el text permet una lectura fluïda. Això també permet que en puguin treure profit tant els professionals i els estudiants de la comunicació com les persones interessades en aquest sector. Tal com s'ha indicat en l'inici de la ressenya, aquest llibre ben aviat serà, si ja no ho és, una obra de referència per a la recerca i els estudis en comunicació.

L'exemple del Regne Unit en la transició digital

STARKS, M. *Switching to Digital Television. UK Public Policy and the Market*. Bristol: Intellect, 2007.

ISBN 978-1-84150-172-7

Per David Fernández Quijada, professor ajudant del Departament de Comunicació Audiovisual i de Publicitat de la UAB.

En plena transició a la televisió digital terrestre (TDT), proliferen també les monografies que estudien aquest procés. Hi ha poques obres que sobresurtin d'entre l'abundant bibliografia que envaeix les llibreries i, sens dubte, aquesta n'és una.

Llegida des de la perspectiva catalana i espanyola, a més, arriba en un moment molt oportú: la rica experiència britànica pot aportar claus útils i aplicables en el nostre encara inconclús i dificultós procés de transició.

L'autor del text, Michael Starks, explica el procés de transició a la TDT al Regne Unit des de dintre, com a protagonista que ha estat d'aquesta història des de la seva posició com a director del projecte original d'emissions en TDT de la BBC als anys noranta i, posteriorment, des del Digital TV Project, planificant la transició digital, i des del Digital TV Group, liderant la indústria britànica en la seva adaptació al nou entorn. No és menor en el seu currículum la seva posició de professor en el prestigiós programa de polítiques de comunicació comparades a la Universitat d'Oxford. D'altra banda, l'editorial que ha posat el llibre a la nostra disposició és la britànica Intellect, que en els últims anys s'està apropant a la reputació que ja tenen altres grans editorials de les illes britàniques en el camp dels *media studies* com ara Sage o Taylor & Francis.

Switching to Digital Television s'estructura en deu capítols. Els cinc primers segueixen un ordre cronològic, cosa que facilita enormement la comprensió de l'evolució complexa del mercat i de la regulació de la TDT al Regne Unit, especialment per a aquells que no han pogut seguir un mercat que és dinàmic com ben pocs ho són. Els altres cinc capítols aborden qüestions específiques relacionades amb el procés: l'estratègia política, la comunicació pública del procés –sens dubte, de lectura obligada–, l'experiència internacional, les possibilitats de reutilització de l'espectre radioelèctric i les claus del procés de transició mateix.

D'aquesta obra, en podem destacar l'equilibri en aproximar-se a la digitalització de la televisió al Regne Unit des de les polítiques públiques, però també des de les estratègies industrials dels actors implicats. El subtítol ho explicita: es tracta, primer de tot, d'un llibre sobre polítiques de comunicació, però imbricades amb qüestions tecnològiques, d'estructura del sistema audiovisual i de consum. És a dir, tal com és la política més enllà de la teoria.

Cal aclarir que no es tracta simplement d'una crònica dels fets, sinó també d'una anàlisi en profunditat d'un procés en el qual el Regne Unit, com Espanya, va ser pioner amb un model fracassat, el del pagament. La diferència entre tots dos països va ser la resposta donada: ràpida intervenció pública i paper de lideratge de la BBC que ha permès que, avui dia, el país tingui una de les taxes més altes de penetració de les tecnologies digitals a Europa. Per entendre-ho, és fonamental el capítol del llibre en què s'explica com la renovació dels estatuts de la BBC, la *Royal Charter*, va incloure entre les obligacions del servei públic aquesta tasca de motor del canvi tecnològic, enèsima mostra d'un servei públic més qüestionat, però també més apreciat. Constantment es respira en el text la forta cultura i consciència de servei públic existent en la societat britànica. La situació d'Espanya, en canvi, ja és ben coneguda, tant pel que fa al quadrienni d'aturada de la TDT (2002-2005) com a la manca d'una cultura de servei públic respecte dels mitjans audiovisuals. Només un exemple: al Regne Unit, malgrat els intents de lobbisme dels diferents actors, queda ben clar que un cop el govern i el regulador han pres una decisió, aquesta es fa complir; res a veure amb casa nostra, on els calendaris d'implantació de la TDT o les obligacions assumides pels concessionaris són paper mullat.

Una altra reflexió que queda patent en tot moment és la forta consideració del públic com a ciutadà més enllà de la seva condició de comprador. Aquesta noció de ciutadania es remarca en l'observació, al llarg del disseny del procés de transició, dels seus drets i de la protecció del sectors socials més desfavorits. I això no és un obstacle per observar-ne també la influència política en un sistema electoral ben diferent del nostre, com bé es remarca en el capítol setè: "consumers are voters".

Al llarg de tota l'obra sobrevola el detallisme que ha tingut el procés de transició a la TDT al Regne Unit. Com a exemple, una mostra: fins i tot es van examinar els increments

que hi hauria en el consum d'energia i que, per tant, afectarien el procés de canvi climàtic. El llibre dedica diverses pàgines a la política respecte d'aquesta qüestió del govern britànic i del regulador, l'Ofcom.

Al contrari de gran part de la literatura en la matèria, el llibre fuig del determinisme tecnològic i de l'habitual equació "televisió digital = millor televisió", que veiem com s'incompleix clarament en la pobresa dels continguts de TDT a Catalunya i a Espanya. En aquest sentit, una de les parts més interessants d'aquesta obra és comprovar com al Regne Unit s'han coordinat les estratègies i, no menys important, la comunicació, entre tots els actors implicats, des dels legisladors i els reguladors fins als operadors televisius i de xarxa, passant pels antenistes i els establiments comercials que, com a via de contacte directe amb el consumidor, hi han jugat un paper molt rellevant. Aquesta coordinació ha comprès, a més, tot el conjunt dels ens televisius, no solament els hertzians: d'aquesta manera, tant l'operador de satèl·lit BSkyB com els de cable han tingut el seu paper que, tot i les reticències que es mostren en el llibre, s'ha pogut conjugar amb el del servei públic.

Al llibre, se li poden posar dos peròs: primerament, la falta de referències a textos acadèmics quan la TDT ha estat un tema central de la recerca en comunicació a Europa en l'última dècada; en segon terme, la mateixa burocratització política del Regne Unit provoca una successió d'organismes amb les respectives sigles que s'encarreguen d'aspectes molt concrets, però que en alguns moments resulten difícils d'ubicar. Tot això, tanmateix, no treu mèrit a una obra escrita amb un llenguatge assequible i que només empra tecnicismes quan són estrictament necessaris.

Es tracta, en resum, de més de 200 pàgines molt ben aprofitades que, en el context català i espanyol, tenen el valor d'ensenyar-nos moltes lliçons d'un país més avançat que el nostre en el procés de digitalització. I de comprovar, de passada, que encara n'hem d'aprendre molt.